

Олефір І.В.

Моделі побудови інформаційного суспільства

У статті розглянуто варіанти моделей побудови інформаційного суспільства, які існують у сучасному світі. Досліджено фактори, які впливають на вибір державою тієї чи іншої моделі інформаційного суспільства. Проаналізовано переваги та недоліки різних моделей інформаційного суспільства. Вказано пріоритетні фактори для розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, модель інформаційного суспільства, глобалізація.

В статье рассмотрены варианты моделей построения информационного общества, существующих в современном мире. Исследованы факторы, влияющие на выбор государством той или иной модели информационного общества. Проанализи-

рованы преимущества и недостатки различных моделей информационного общества. Указаны приоритетные факторы для развития информационного общества в Украине.

Ключевые слова: информация, информационное общество, модель информационного общества, глобализация.

In the article the analysed variety of transition models from industrial society to informative society, the factors of influence and motive forces of transformation of society and practical models are considered him functional construction. The advantages and disadvantages of different models of information society are explored. Priority factors for the development of the information society in Ukraine are specified.

Key words: information, informative society, model of society.

УДК 316.324.7:004(045)

Олефір І.В.,
аспірант кафедри суспільно-політичних наук,
глобалістики та соціальних комунікацій
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

На межі 80–90-х рр. ХХ ст. багато розвинених країн світу проголосили побудову інформаційного суспільства своєю стратегічною метою. Залежно від регіональних, культурних, економічних чи інших особливостей конкретної країни, було вибрано способи побудови інформаційного середовища країною, які б найбільш задовольняли її потреби та відповідали стилю життя її населення. Вони отримали назву моделей інформаційного суспільства.

Найбільш поширеними моделями інформаційного суспільства, які нині домінують у країнах, що вибрали інформаційний шлях розвитку, є східна та західна моделі. У свою чергу, їх можна розподілити за більш вужчим критерієм, залежно від країн, яким вони притаманні. Так, у сучасному світі в західній моделі виділяють американську, європейську (континентальну) та скандинавську. До східної моделі належать японська, младоазійська та індійська.

Моделі інформаційного суспільства визначаються за критеріями регіональної приналежності та функціональності.

Актуальність теми визначена розвитком інформаційного суспільства у світовому масштабі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що значний науковий внесок у дослідження інформаційного суспільства був зроблений такими авторами, як: В. Авер'янов, Г. Атаманчук, А. Васильєв, В. Копилов, Б. Кормич, Б. Лазарєв, А. Макаренко, О. Соснін, В. Цимбалюк, Л. Шиманський, О. Ющик та ін. Враховуючи, що сучасне суспільство перебуває в постійному розвитку, можемо стверджувати, що розгляд і дослідження наявних моделей інформаційного суспільства, регулювання інформаційної сфери та визначення шляхів переходу України до інформаційного суспільства на основі міжнародного досвіду потребує

подальшого вивчення. Тому важливим завданням, яке стоїть перед українським керівництвом, є дослідження наявних моделей інформаційного суспільства та визначення пріоритетних напрямів побудови інформаційного суспільства в Україні.

Мета статті полягає у дослідженні моделей розвитку інформаційного суспільства в сучасних умовах.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується зміною напрямів суспільного життя в економічно, політично та інформаційно-розвинених країнах.

З науковою революцією індустріальні країни почали переходити до нових форм організації виробництва. Через це футурологами різних країн почали розроблятися концепції суспільного розвитку, які отримали назви «суспільства загального багатства», «постіндустріального суспільства», «інформаційного суспільства». Автори цих теорій відзначали швидке зростання наукових технологій та знань у суспільному виробництві. Прикладом може бути прийнята лідерами «Великої сімки» 22 липня 2000 р. «Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства» [9].

Характеризуючи інформаційне суспільство за критерієм функціональності, можемо визначити такі моделі: ліберальна, соціально-орієнтована, інтегрована, керована, формальна. Кожна з цих моделей має свої особливості та характеристики.

Ліберальна модель інформаційного суспільства будується на перевагах приватизації та лібералізації інформаційного простору. Передбачається мінімальне втручання держави у ринкові відносини та домінування приватного сектору.

Соціально-орієнтована модель інформаційного суспільства зосереджена на ролі держави в інформаційному розвитку суспільства, яка має забезпечувати різносторонній підхід до розвитку інформаційного суспільства.

Інтегрована модель інформаційного суспільства будується на співпраці державних, приватних і громадських інституцій.

Якщо держава втручається у розвиток інформаційного сектору та застосовує жорстке державне регулювання щодо розвитку інформаційних інститутів, то така модель отримала назву керованої моделі.

Під час декларування державою намірів розбудови інформаційного суспільства за умови відсутності відповідних можливостей ефективного виконання задекларованих програм, модель такої організації суспільства називається формальною.

Інший, поширений вид класифікації інформаційного суспільства характеризується регіональністю та залежністю від територіального розміщення держави. Найпоширенішими з них є західна і східна моделі, які поділяються на ряд інших, для більш детальної та зрозумілої характеристики.

Західна модель характеризується англо-американською, європейською та скандинавською моделями.

Американську модель інакше називають моделлю силіконової долини. Вона побудована на законах ринку та базується на тенденціях попиту і пропозиції. Її мета – це захист приватної власності, повна лібералізація ринку, проникнення інформаційних технологій в усі сфери суспільного життя, створення інформаційних мереж і магістралей. Основою побудови інформаційного суспільства в американській моделі виступає сектор телекомунікацій. Щодо інших держав, американська модель намагається популяризувати інформаційне суспільство та поширювати свій вплив на інші країни.

Американська модель побудови інформаційного суспільства робить наголос, перш за все, на економічних результатах, а саме: легка, швидка та ефективна переорієнтація від кризових галузей виробництва до перспективних; ініціювання диференціації в оплаті праці (орієнтація громадян на власний успіх, постійне намагання підвищення рівня продуктивності праці; розширення можливостей для бізнесу; зниження рівня оподаткування; мінімальне втручання держави в економічні процеси; надання максимальної свободи усім учасникам ринкових відносин).

Разом із тим американська концепція інформаційного суспільства ставить собі за завдання поширення свого впливу на інші країни і регіони. Під американський інформаційний вплив потрапляють країни Латинської Америки, Центральної і Східної Європи, країни арабського світу та Тихоокеанського регіону. У своїй діяльності США забезпечують захист та сприяють міжнародній співпраці між країнами, які сповідають американські цінності. Це надає США ваги на міжнародній арені і забез-

печує збереження лідируючих позицій у політичній системі міжнародних відносин [3, с. 43].

Іншою моделлю, яка впливає із західної моделі інформаційного суспільства, є європейська модель, яка з'явилася однією з перших. У 1993 р. Європейська комісія дала визначення інформаційному суспільству, де зазначалося, що це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на використанні послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку [8].

Під впливом різноманітних факторів та з часом визначення інформаційного суспільства дещо змінилося. Нині, під інформаційним суспільством у Європейському Союзі розуміють суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції під впливом бурхливого розвитку інформаційних і комунікаційних технологій; суспільство знання, в якому головною умовою добробуту для людини, суспільства і держави стоїть знання, яке отримане завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню нею користуватися; глобальне суспільство, де обмін інформацією відбувається постійно та немає кодів, що забезпечує взаємну інтеграцію культур та створює кожному окремому елементу суспільства можливості для самоідентифікації [2].

У західній моделі інформаційного суспільства можна виділити скандинавську модель. Вона полягає в забезпеченні підвищення якості добробуту населення внаслідок підняття рівня знань. Представниками скандинавської моделі виступають такі країни, як Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія та Швейцарія. Основними ж характеристиками цієї моделі є контроль за змінами, які відбуваються внаслідок впровадження інформаційних технологій: висока освіченість населення, висока частка населення, яка здатна швидко адаптуватися до змін у виробництві та передачі знань іншим; забезпечення цифрових медіа та комунікаційних систем державною мовою; розвиток послуг, які спрямовані на розширення рівня життя старшого покоління; врахування думки споживачів під час розроблення послуг інформаційного суспільства; співпраця між країнами в галузі інформаційних технологій. [8].

Другою, протилежною західній моделі інформаційного суспільства є східна або азійська модель. У ній лежить ідея співпраці держави та приватного бізнесу. Держава часто-густо бере участь у прийнятті рішень щодо великих вкладень приватного капіталу. Крім того, держава відіграє провідну роль у створенні матеріальної і соціальної інфраструктури. Водночас азійські країни базують свою концепцію інформаційного суспільства на «запечеченні західних норм, впровадженні власних ціннісних орієнтацій і бажанні випрацювати новий, власний підхід до інформатизації і соціального роз-

виту» [4, с. 57]. Тому принцип реалізації азійської моделі – конкуренція із заходом на основі зв'язку між культурними традиціями (освіта, довіра, стосунки в сім'ї, виробнича дисципліна, відсутність конкуренції), власними ціннісними орієнтаціями та соціальними трансформаціями. В основі співробітництва держави та приватного бізнесу лежать намагання встановити зв'язки між культурними цінностями, які відповідають конфуціанству, а саме: робоча дисципліна, наголос на освіті, ощадливість, сімейні цінності – довіра, взаємоповага на базі визнання авторитету, і соціальними трансформаціями.

Досліджуючи азійську модель інформаційного суспільства можемо сказати, що в ній виокремлюють японську, індійську, младоазійську моделі інформаційного суспільства. Вони реалізують ідеологічну доктрину країн Азійсько-Тихоокеанського регіону

Найрозвинутішою моделлю інформаційного суспільства азійського типу виступає японська модель. Основний внесок в її розроблення здійснив японський вчений Й. Масуді. Вона спрямована на створення систем корпоративного управління за принципами ієрархічної піраміди. Ці принципи базуються на взаєморозумінні та взаємодопомозі вищого і нижчого рівнів управління [7, с. 50]. Японське суспільство надає пріоритетну перевагу розвитку інформаційним технологіям і впровадження інформаційних послуг в усі сфери життєдіяльності людини.

Важливе місце у формуванні інформаційного суспільства належить країнам Південно-Східної Азії. Їх модель інформаційного суспільства отримала назву младоазійської. Провідними країнами цього регіону є так звані «азійські тигри», до яких належать Малайзія, Тайвань, Сінгапур, Гонконг. У цих країнах провідну роль у процесі індустріалізації відіграє держава. З метою залучення інвестицій та отримання іноземних вливань, виробництво у цих країнах було орієнтоване на експорт. Держава сприяла впровадженню приватним бізнесом новітніх розробок. На заході закуповувалися ліцензії та патенти, запрошувалися фахівці з США та Японії, що згодом дало свій результат. З метою досягнення високої результативності в майбутньому державою були запроваджені такі фінансові інструменти, як «податкові канікули», «кредитні канікули», «безповоротний кредит» тощо.

Однією з країн Азії, яка будує власну модель інформаційного суспільства, є Індія. Індійська модель інформаційного суспільства може бути охарактеризована як комбінований варіант, який за своєю природою, масштабами та ефективністю наближений до західної моделі, але за принципами впровадження близький до азійської моделі. Осно-

вними характеристиками її можуть бути ресурс народонаселення, науково-технічний потенціал, державний контроль у сфері ідеології інформаційного суспільства. Індійська модель інформаційного суспільства звертає увагу на вдосконалення систем телекомунікацій, розвиток універсальних послуг на рівні світових стандартів, експорт програмного забезпечення у провідні країни світу [3, с. 43].

Будь-яка країна при побудові інформаційного суспільства бере активну участь у побудові глобального інформаційного середовища, яке ставить своїм пріоритетом принципи справедливості та збалансованого розвитку усіх держав та регіонів, створення національного насиченого контенту, об'єднання зусиль державного, приватного та громадського секторів.

Побудові інформаційного суспільства для більшості країн слугують такі заходи: створення інформаційної інфраструктури в країні; забезпечення більшості громадян новітніми засобами зв'язку та доступом до мережі Інтернет; реалізація ряду інвестиційних стратегій, що допоможе отримати широкий доступ до інформаційно-комунікаційних технологій та знань; взаємодія державного та приватного секторів; підвищення людського потенціалу; заходи зі скорочення цифрового розриву.

Висновки. Як видно з вищенаведеної інформації, кожна країна саме обирає собі модель побудови інформаційного суспільства, ґрунтуючись на географічно-територіальному розміщенні, соціально-культурних особливостях, історичному досвіді, науково-технічному потенціалі та меті, яку вона переслідує. Підходячи до побудови інформаційного суспільства комплексно, країни мають здійснити ряд заходів: розвиток комп'ютерних мереж та систем, що базуються на сучасних технологіях; отримання, збереження та передача інформації; підвищення рівня присутності інформаційного продукту у системі виробництва; посилення поточного впливу у глобальні комунікації.

Найголовніші чинники інформатизації проявляються у збільшенні можливостей маніпулювання інформаційним суспільством. Вільний доступ до інформації залежить не лише від технічних можливостей, які є у суспільстві, але й від політики, яку проводить керівництво країни. Зміни в інформаційному середовищі ведуть до змін у суспільстві, а суспільні зміни впливають на характер праці, сферу комунікацій, структуру виробничих відносин. Перетворення, які відбуваються за допомогою інформаційних технологій, допомагають переосмислити наявний досвід у соціальному розвитку суспільства та прослідкувати зміни, які відбуваються у соціально-виробничій діяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Американська модель розвитку інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://prezi.com/jq9qriovt8t4/presentation/>.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; пер. с англ. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.
3. Валлерстайн И.М. Интеллектуалы в век пере-хода / И.М. Валлерстайн // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002. – № 3. – С. 42–56.
4. Вершинская О.Н. Существующие модели построения информационного общества / О.Н. Вершинская // Информационное общество. – 1999. – № 3. – С. 53–58.
5. Джинчарадзе Н.Г. Информационная культура особистості / Н.Г. Джинчарадзе. – К.: Український центр духовної культури; ТОВ «МФА», 1996. – 184 с.
6. Кристальный Б. Информационное общество, информационная политика, правовая защита / Б. Кристальный, Ю. Нестеров // Информационное общество. – 1997. – № 1. – С. 9–12.
7. Масуда Й. Комп'ютопія / Пер. з англ. В. Ляха // Філософська і соціологічна думка. – 1993.– № 6. – С. 36–50.
8. Мельник М.В. Стратегічні напрямки інформаційної політики скандинавських країни: досвід для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/GCH/2012/GCH412/pdf/09.pdf>.
9. Окінавська хартія Глобального Інформаційного Суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_163.
10. Скалацький В.М. Концептуальні побудови та практичні моделі інформаційного суспільства / В.М. Скалацький // Гуманітарний часопис. – № 4. – С. 62–69.